

ЛЕДІ ЧАТТЕРЛЕЙ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ

LADY CHATTERLEY AS A LINGUOCULTURAL TYPE

Плющ К.Є.,

*студентка гуманітарного факультету
Запорізького національного технічного університету*

Статтю присвячено вивченню лінгвокультурного типу леді Чаттерлей у творі англійського романіста Д.Г. Лоуренса «Коханець Леді Чаттерлей». У ході аналізу було з'ясовано інваріантні та варіативні складники як самого концепту «лінгвокультурний типаж», так і об'єкта пропонованого дослідження – леді Чаттерлей. Особливу увагу приділено аналізу концептуального змісту ЛкТ леді Чаттерлей та його значущості для англійської лінгвокультури.

Ключові слова: лінгвокультурний типаж, концептуальний зміст, мовна особистість, прецедентність.

Статья посвящена изучению лингвокультурного типажа Леди Чаттерлей в произведении английского романиста Д.Г. Лоуренса «Любовник Леди Чаттерлей». В ходе анализа были изучены инвариантные и вариативные составляющие как самого концепта «лингвокультурный типаж», так и объекта предлагаемого исследования – Леди Чаттерлей. Особое внимание уделено анализу концептуального содержания ЛкТ Леди Чаттерлей и его значимости для английской лингвокультуры.

Ключевые слова: лингвокультурный типаж, концептуальное содержание, языковая личность, прецедентность.

The article is devoted to the study of a linguocultural type of Lady Chatterley in the work of the English novelist D.G. Lawrence 'Lady Chatterley's Lover'. In the course of the analysis the invariant and variational components of both, the concept of the 'linguocultural type' and the object of the proposed study – Lady Chatterley, were elucidated. Particular attention is paid to the analysis of the conceptual content of Lady Chatterley's linguocultural type and its significance for English linguistics.

Key words: linguocultural type, conceptual content, linguistic personality, content, precedence.

Постановка проблеми. Актуальність пропонованої розвідки зумовлена невпинним інтересом мовознавства до лінгвокультурних цінностей етносу. При цьому його цікавить, з одного боку, культурний (людський) фактор у мові, а з іншого – мовний фактор у людині. Мова розглядається як феномен культури та як виразник особливої національної ментальності, репрезентантами якої вважаються ментефакти культури – культурні концепти. Особливим різновидом культурних концептів є лінгвокультурний типаж (далі – ЛкТ). Виділяючи ЛкТ, ми моделюємо мовну (мовленнєву) особистість. Однією з таких модельних, типізованих особистостей англійської лінгвокультури є Леді Чаттерлей, яка й виступає об'єктом пропонованої розвідки. Натомість предметом дослідження є лінгвокультурна інтеріоризація цього ЛкТ у мовній свідомості англійців. Мета статті – опис головної героїні роману Д.Г. Лоуренса «Леді Чаттерлей» у термінах лінгвокультурного типажування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із актуальних напрямів дослідження людини у мові є лінгвокультурологія, яка враховує досягнення не лише лінгвістики, але й психології, соціології, культурології, літературознавства [7, с. 25]. Літературознавці виділяють художні образи, що втілюють індивідуальні та колективні риси

поведінки людей в певних обставинах. З точки зору психології особистість розглядається у своєму становленні (виховання в родині, школі) та як даність (з вродженими схильностями). Соціологічні класифікації особистостей ґрунтуються на виокремленні певних соціальних типів за гендерними, віковими, освітніми, професійними та іншими соціально значущими ознаками.

У лінгвістиці особистість розглядається як індивідуальний чи типовий носій різних комунікативних компетенцій, а «мовна особистість» пов'язується з «лінгвокультурним типажем». Вважається, що обидва вони співвідносяться між собою в гіперо-гіпонімічний спосіб: поняття мовної особистості є більш широким, а вивчення лінгвокультурного типу – одним із підходів до дослідження мовної особистості [1, с. 10]. Тож поняття «мовна особистість» нерозривно пов'язане з «лінгвокультурним типажем» і співвідноситься з ним як загальне та одиничне.

Лінгвокультурні типи являють собою певні соціокультурні типи – т. зв. «модельні особистості», головною ознакою яких є відображення ціннісних орієнтирів поведінки [5, с. 87]. Вони є концептами «типізованої особистості», образом, типізованим на основі соціокультурних критеріїв і специфічних характеристик вербальної та невербальної поведінки [8, с. 6]. Поряд із цим

вони постають і як узагальнені образи особистості, чия поведінка та ціннісні орієнтири відчутно впливають на лінгвокультуру в цілому, бо є показниками етнічної та соціальної своєрідності суспільства [2, с. 5]. Лінгвокультурні типи верифікуються не тільки за ступенем яскравості, позитивності чи негативності, але й соціокультурної значущості [6, с. 9]. Це свідчить про те, що вони можуть бути особистостями як загально- так і локально-культурного масштабу, тобто фігурувати всередині соціальних груп, колективів, страт, дискурсів [9, с. 150].

Дослідники розглядають ЛкТ як ментальне утворення, що є різновидом концепту, оскільки становить квант знання, що відображає комплекс уявлень про певного представника суспільства [3, с. 45]. Власне, сукупність лінгвокультурних типажів і визначає етнічну та соціальну своєрідність суспільства, а отже, і його культуру. І.В. Шаліна наголошує на тому, що ціннісна складова ЛкТ уможливує питання про глибинні механізми і регулятори поведінкових реакцій. Ідеться про так звані архетипи – «вроджені приписи загального плану, що спонукають до активності або реагування на ситуацію». Тож і ЛкТ вона розглядає як «культурну оболонку архетипу», який зумовлює певні емоційно-чуттєві реакції та більш-менш типові дії [10, с. 144].

Виклад основного матеріалу. У своєму останньому романі Д.Г. Лоуренс створив один із літературних образів, який є впізнаваним і сьогодні, навіть для людей, які його не читали [11, с. 66]. В англійському світі відсоток людей, які НЕ знають історію Леді Чаттерлей та егеря Олівера Меллорса, – істотно малий. ЛкТ леді Чаттерлей – типізований образ заміжньої та заможної жінки, жінки зі впливовими зв'язками, закоханої в чоловіка нижчого класу, яка має до нього інстинктивний сексуальний потяг. Леді Чаттерлей відчуває себе в пастці безстатевго шлюбу із сером Кліффордом. Паралізований під час Першої світової війни, він не може задовольнити дружину ні фізично, ні емоційно та дозволяє їй зв'язок із чоловіком свого класу. Натомість вона знаходить втіху в обіймах підлеглого чоловіка нижчого класу – лісника Олівера Меллорса.

Лоуренс створив цей образ за мотивами вже існуючих сюжетів – зокрема, легенди про Сплячу Красуню, яка «прокидається» завдяки поцілунку незнайомця, та аркадського міфу про чистоту й невинність пасторального життя, що його втратила людина. Лоуренс видозмінює цей матеріал так, що він стає прийнятним для невротичного сучасного світу. Нічний жах або кома, з якої вихо-

дить героїня, – це той самий світ, в якому більшість людей змушені жити.

Концептуальний зміст ЛкТ леді Чаттерлей складається з двох частин: жінки-дружини в традиційному розумінні (*she was too feminine to be quite smart; she was quiet and vague, she had no contact with guests and intended to have none; she gave them no encouragement at all; she and Clifford lived in their ideas and his books; Connie and he were attached to one another, in an aloof modern way; Connie stuck to him passionately*) і жінки-коханки (*she became small in his arms, small and nestling; she melted small and wonderful in his arms, she became infinitely desirable to him; she felt herself melting in flame, she felt him like a flame of desire*) [14]. При цьому образ жінки-коханки у ЛкТ леді Чаттерлей відіграє домінуючу роль, розкриваючи образ головної героїні лише на тлі появи в її житті справжнього кохання. Така двоїстість формує й своєрідний набір асоціативно-образних ознак типажного концепту.

Як відомо, ЛкТ характеризується низкою релевантних ознак. До їх числа О.А. Дмитрієва уналежнює асоціативність, хрестоматійність, рекурентність, знаковість і прецедентність [3, с. 63]. Спостереження над емпіричним матеріалом показало, що ці параметричні ознаки ЛкТ є цілком прийнятними і для об'єкта нашого дослідження.

ЛкТ, що існують у колективній свідомості представників певної лінгвокультури, впізнаються і мають ряд **асоціацій**. Так, ЛкТ леді Чаттерлей викликає такий ряд асоціацій: леді – стриманість (*She wanted to say so many things, and she said nothing.*) – вихованість (*She was an amazon of the real old breed.*) – сміливість (*It's the courage of your own tenderness, that's what it is.*) – чуттєвість (*Her whole self quivered unconscious and alive, like plasm.*) – закоханість (*Connie was in love with him.*) – пристрасність (*Yet, while her passion was on her, she could not lie.*) – жіночність (*She was too feminine to be quite smart. She was considered a little old-fashioned and 'womanly'.*) [14].

Під **хрестоматійністю** розуміється широка впізнаваність лінгвокультурного типажу. ЛкТ леді Чаттерлей добре відомий серед європейського культурного загалу. Він фігурує в різних типах дискурсу (наприклад, мас-медійному), а також у різних типах мистецтва і в пам'ятках культури. Наприклад, у Великій Британії в місті Ноттінгем вже багато років працює ресторан «The Lady Chatterly», що славиться традиційною англійською їжею та напоями, домашньою випічкою. Він стилізований під вікторіанську епоху та оформлений цитатами з роману Д. Г. Лоуренса.

Однією з важливих характеристик ЛкТ є **рекурентність**, тобто частотність у відтворенні масової свідомості. Ця характеристика дозволяє відмежувати ЛкТ від не-ЛкТ. Так, навряд чи можна розглядати кухаря в якості ЛкТ, оскільки ця фігура не настільки часто зустрічається в книгах, фільмах, творах мистецтва на відміну від політиків, чий образ лягають в основу літературних творів, про які знімаються фільми [3, с. 62]. ЛкТ леді Чаттерлей фігурує в літературно-художньому дискурсі, його часто відтворюють у театрі, балеті, кінематографі та опері. Наприклад, у театрі «Salle Wilfrid-Pelletier» (Монреаль, Канада) кожного сезону дають балет «Lady Chatterley's Lover» за мотивами однойменного роману. Важко порахувати кількість театральних постановок і кіносценаріїв, що написані за мотивами роману про Леді Чаттерлей.

Характерною рисою ЛкТ є **знаковість**: типаж має репрезентувати культуру, служити знаком. Зокрема, Леді Чаттерлей є символом такої риси характеру, як сміливість – сміливість заявити всім про свої почуття до людини нижчого класу, сміливість йти проти підвалин суспільства. Її образ став знаковим для всіх жінок, які лише мають намір або навіть наважилися йти назустріч справжньому коханню. Чи можливо порахувати, скільки жінок потерпали від шлюбу з некоханою людиною? Чи можливо порахувати, скільки жінок змогли вирватися із цього полону? Ні. Леді Чаттерлей – одна з них, одна з перших, хто заявив про це відкрито (*And if one day you think Sir Clifford may be willing to divorce me, let me know, will you? I should like to be properly married to the man I care for*) [14, с. 344].

Поряд із цим ЛкТ характеризується своєю **прецедентністю**, тобто він добре відомий усім представникам певної культурно-мовної спільноти, а звернення до ЛкТ відбувається у відповідних комунікативних практиках на постійній основі. Прецедентне ім'я ЛкТ є його символом. Тож і леді Чаттерлей є і завжди буде символом сміливості. Її героїня уособлює всіх жінок, які набралися духу слухати своє серце та йти за коханням. Чи будуть впізнавані прецедентні імена ЛкТ в іншій культурі, залежить від ступеню попиту типажу в когнітивній базі чужої культури. Не всі типажі дорівнюють прецедентним іменам. Крім того, ім'я може втрачати чи зберігати потенціал прецедентності в процесі трансляції в іномовну культуру чи набути іншого. Наприклад, для російської лінгвокультури таким прецедентним ім'ям є Анна Кареніна.

Формування та становлення уявлень про англійський національний характер відбувається

у вікторіанську епоху, яка вважається однією з найяскравіших і найзначніших епох англійської історії. Національний характер англійців починає осмислюватися, перш за все, в літературі та дещо пізніше в літературній критиці. Самі письменники і критики виділяють цілу низку рис цього характеру, які, на їхню думку, визначають його сутність. Найчастіше предметом уваги дослідників стають образи джентльмена та леді як найбільш значимий зразок національного поведінки і способу життя [11, с. 115].

У 1920-ті роки в літературу Західної Європи і США прийшло покоління молодих письменників (Е. М. Ремарк, Е. Хемінгуей, Ф. С. Фіцджеральд і ін.), які відобразили у своїй творчості життя і звичай «втраченого покоління» – молодих людей, які пройшли через Першу світову війну, духовно або фізично травмованих, зневірених в ура-патріотичних ідеалах і які гостро відчувають свою неприкаяність і відчуженість [4, с. 45]. Це «покоління» вирізняється своїми соціоекономічними та гендерними особливостями, які відображають, з одного боку, нерівні можливості, що існували в повоєнний період, а з іншого – зростання гендерної рівності [13, с. 1058].

Леді Чаттерлей, недоречна в індустріальному серці Англії через свою схожість із лісовим гіацинтом, не намагається вирвати Кліффорда зі сфери його власного відчаю. Її роль пасивна: чоловік обожає її, ніби Мадонну, вважаючи духовну близькість подружжя вищим щастям. Вона живе і не живе, наче в тумані, в куряві тивершольської шахти протікають її дні. Якщо не замислюватися, це схоже на сон, але насправді таке існування схоже на відчай, самотність і безвихідь, в якій вмирає її молодість, краса і жіноча сила – сила материнства, яка в ній живе. Леді Чаттерлей – розумна людина, але в першу чергу вона – жінка. Щоб жити, вона повинна відчувати себе коханою – не обожаваною, не шанованою власним чоловіком із лякаючим фанатизмом, а просто улюбленою, живою, м'якою.

Леді Чаттерлей нескінченно розгублена: *Vaguely she knew she was out of connexion: she had lost touch with the substantial and vital world* [14, с. 56]. Відрізана від галасливого товариства, вона й не прагне до нього, але прагне чогось нового, незвіданого. Це є в перших квітах, у весняній зелені, що оживає в лісі, але тільки не в стінах непоказного Регбі-холу, який став її темницею (*Her room was the only gay, modern one in the house, the only spot in Wragby where her personality was at all revealed*) [14, с. 77]). Випадковий роман? Він їй вже не цікавий. Дитина? Немислимо. Розлучення?

Ця думка навіть не приходиться їй у голову. До того часу, доки на передньому плані не з'являється лісник її чоловіка – Олівер Меллорс. Це соромітний зв'язок для Леді Чаттерлей, заміжньої та заможньої дами. Будь це людина з її ж кола, це не було б настільки засуджене суспільством явище. Так могла б подумати Леді Чаттерлей, якби він не виявився людиною одного з нею рівня, але одночасно більш сильним і більш чутливим, більш вразливим і чеснішим: *He was well-fed and well-liking, his face and throat were handsome enough and he was a gentleman* [14, с. 110]. І якби всього цього він не розкрив у самій Леді Чаттерлей, Меллорс був джентльменом за духом і вихованням, але він був настільки ж далеким від жорстокого та цинічного світу, як і леді Чаттерлей.

Висновки. ЛкТ леді Чаттерлей відомий суперечливістю своєї оцінки. Оскільки сучасна культура є явищем плюралістичним, еkleктичним і стереоскопічним, він (типаж) поєднує в собі несумісні феномени: дружину і коханку, сексуальність і холодність, пробудження життя і його згасання. Лінгвокультурне типажування літературно-художнього образу леді Чаттерлей в англосаксонській етнокультурній корелює з такими модельно-особистісними чинниками, як асоціативність,

хрестоматійність, рекурентність, знаковість, прецедентність. В їх основі лежать впізнаваність, що в колективній свідомості представників певної лінгвокультури спирається на асоціації зі стриманістю, вихованістю, сміливістю, чуттєвістю, тілесною закоханістю і зрештою – жіночністю.

Просуваючись у своєму аналізі далі, зазначимо, що Леді Чаттерлей – це не тільки і не стільки лінгвокультурний типаж, Леді Чаттерлей – це ще й соціокультурний типаж, подарований світові англійською літературою. **Лінгво-соціокультурним типажем** Леді Чаттерлей є тому, що в ньому відбито типізований образ жінки, яка шукає кохання та живе ним. Для неї мають значення тільки справжні почуття та сексуальний потяг до коханого чоловіка. Заради цього вона готова пожертвувати всім на світі, навіть честю й майбутнім. І це є одночасно і сильною, і слабкою стороною ЛкТ Леді Чаттерлей: слабкою – тому, що потребує від неї жертв, сильною – тому, що далеко не кожна жінка готова йти проти суспільства.

Звідси й можливості подальшої перспективи досліджень, які уможливають вивчення інших ЛкТ англійської лінгвокультури, а з іншого – інтеріоризацію ЛкТ леді Чаттерлей в інших лінгво- та етнокультурах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитриева О.А. Лингвокультурный типаж с позиции культурных ценностей. М.: Высшая школа, 2002. 367 с.
2. Дмитриева О.А. Лингвокультурные типажы России и Франции XIX века: автореф. дис. ... доктора филол. наук / Волгоградский гос. пед. ун-т. Волгоград, 2007. 24 с.
3. Дмитриева О.А., Мурзинова И.А. Теория лингвокультурных типажей М.: Издательские решения, 2016. 442 с.
4. Ильина Т.В. История художественной литературы. Немецкая литература. М.: Высшая школа, 2002. 340 с.
5. Карасик В.И. Лингвокультурный типаж // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК. Вып. 5. Ставрополь: ПГЛУ, 2007. С. 86–89.
6. Карасик В. И. Языковые ключи. М.: Гнозис, 2009. 520 с.
7. Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений. М.: ИЦ «Академия», 2001. 208 с.
8. Селиверстова Л.П. Лингвокультурный типаж «звезда Голливуда»: автореф. дис.... канд. филол. н. Волгоград: ВГУ, 2007. 19 с.
9. Стуліна М.В. Лінгвокультурні типажі німецького постмодерністського дискурсу. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2010. № 897. С. 149–154.
10. Шалина И.В. Уральское городское просторечие: лингвокультурные типажы / Известия Уральского гос. ун-та. Филология. 2009. 444 с.
11. Bochner S. Cultures in Contacts: studies in cross-cultural interaction. N.Y.: Pergamon Press, 2013. 246 p.
12. Briggs A. Social history of England. L.: Penguin Books. 1988. 320 p.
13. Prykhodko A., Khodos I. Cognitive-communicative space of F.S. Fitzgerald's idiodiscourse. American Journal of Philology. V. 138. 2017. P. 1056–1063.
14. Lawrence D.H. Lady Chatterley's Lover. L.: Penguin, 2008. 400 p.